

SREĐIVANJE ARHIVSKIH FONDOVA NAJVIŠIH ORGANA ZAKONODAVNE UPRAVNE VLASTI BOSNE I HERCEGOVINE (1878-1956.)

Mina Kujović*

UDK: 930.253»1878/1956»(497.6)

Mina Kujović: Sređivanje arhivskih fondova najviših organa zakonodavne upravne vlasti Bosne i Hercegovine (1878-1956.). Tehnički in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 7/2008, str. 345-352.

Izvirnik v bosanščini, izvleček v bosanščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Građa nastala radom najviših organa zakonodavne i upravne vlasti Bosne i Hercegovine nastale u periodu od 1878. do 1956. godine preuzimana je u Arhiv Bosne i Hercegovine nesređena, jer je bila je izložena propadanju pa je primarni cilj Arhiva bio da bude spašena. Prilog se odnosi na samo jedan segment stručnog arhivskog rada u Arhivu Bosne i Hercegovine - na načine sređivanja velikih fondova koji su nastali djelovanjem najviših organa zakonodavne i upravne vlasti Bosne i Hercegovine u periodu od osnivanja Arhiva do 1992. godine.

UDC: 930.253»1878/1956»(497.6)

Mina Kujović: Arranging Archival Fonds of the Highest Agencies of Law and Government Authorities in Bosnia and Herzegovina (1878-1956). Technical and Field Related Problems of Traditional and Electronic Archiving. Conference Proceedings, Maribor 7/2008, pp. 345-352.

Original in Bosnian, abstract in Bosnian and English, summary in English.

Materials, created by the activities of the highest agencies of law and government authorities in Bosnia and Herzegovina in the period from 1878 to 1956, were stored in facilities of the Archives of BiH as "raw" material - unprocessed and unsorted. This article refers to one segment of expert work in the Archives of Bosnia and Herzegovina - the manner in which the vast fonds were managed.

Ključne besede: Arhiv Bosne in Hercegovine, urejanje, registraturno gradivo.

UVOD

Organizirana, systemska zaštita arhivske građe, kako ona u arhivima tako i one kod stvaralaca i imalaca, u Bosni i Hercegovini je otpočela 50 - tih godina prošlog stoljeća, nakon osnivanja Državnog arhiva BiH¹ i nešto kasnije gradskih arhiva².

Činjenica da je organizirana, systemska zaštita arhivske građe otpočela relativno kasno ima za posljedicu da je sačuvana samo ona građa koja je nastala tokom 19. i 20. stoljeća dok je građa nastala u prethodnom periodu sačuvana samo fragmentarno.

* Mija Kujović, arhivist, Arhiv Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

¹ Uredba NR BiH o Državnom arhivu Bosne i Hercegovine, Sl. list NR BiH br. 55/1947.

² Historijski arhiv grada Sarajeva (1948), Arhiv Bosanske krajine Banja Luka (1953), Arhiv Hercegovine Mostar (1954), Arhiv Tuzla (1954), Arhiv Srednje Bosne Travnik (1954), Arhiv Doboje (1954), Arhiv Foča (1982) i Arhiv Bihać (1982).

Osnovan sa zadatkom da štiti građu u nastajanju, da prikuplja i preuzima građu od značaja za historiju Bosne i Hercegovine te da sređuje, obrađuje i daje istraživačima na korištenje sređenu arhivsku građu u naučne i druge svrhe, Arhiv Bosne i Hercegovine je tokom 60 godina djelovanja ispunio mnoge od ovih, Uredbom o osnivanju, utvrđenih zadatka. U njegovim depoima koji se danas nalaze na četiri lokacije sada su smještene hiljade arhivskih kutija i fascikli u kojima je sređena, djelimično arhivistički obrađena arhivska građa dostupna za istraživanje. Na temelju činjenica sačuvanih u njegovim fondovima. Radili su brojni istraživači i napisano je mnogo znanstvenih radova.³

Prilog koji slijedi odnosi se samo na jedan segment stručnog arhivskog rada u Arhivu BiH u proteklih 60 godina. - na sređivanje velikih fondova najviših organa zakonodavne i upravne vlasti u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1956. godine. Ova građa je u četiri navrata preuzimana u Arhiv bez popisivanja i izdvajanja bezvrijednog registratorskog materijala pa su trebale godine napornog rada najstručnijih arhivskih uposlenika da se ovako preuzeta građa velikih upravnih fondova pripremi za korištenje u naučne i druge svrhe.

PREUZIMANJE NESREĐENE GRAĐE U ARHIV BOSNE I HERCEGOVINE NASTALE U PERIODU OD 1878. DO 1956. GODINE

Veliki dio građa nastala djelovanjem najviših organa zakonodavne i upravne vlasti u Bosni i Hercegovini u periodu od 1878. do 1956. sačuvana je slučajno, zahvaljujući činjenici da je odlagana u sigurna spremišta - neuslovne podrumске просторе зграде која је за потребе Земалјске владе подигнута у центру Сарајева крајем 19. stoljeća.⁴ U ovoj zgradi je sjedište Arhiva Bosne i Hercegovine od samog njegovog osnivanja, jer se u Bosni i Hercegovini nikad nisu stekli uvjeti da se za potrebe nacionalnog arhiva napravi namjenska zgrada.⁵

Sjedište najviše bosanskohercegovačke zakonodavne i upravne administracije je u zgradi koju je za svoje potrebe podigla Zemaljska vlada krajem 19. stoljeća U ovoj zgradi su se od njene izgradnje do danas smjenjivale administracije vlada i njenih upravnih organa koje su djelovale u nekoliko raznih državnih okvira. Sve su one ostavile ogromne količine građe iz koje nikad nije vršeno odabiranje i škartiranje bezvrijednog materijala. U temeljima ove prostrane zgrade su bezbjedne ali ne uvjetni i slabo opremljene podrumске просторije u koje je odlagana sva građa nastala djelovanjem vlada, ministarstava, uprava, direkcija i drugih vladinih tijela.

Prvo veliko preuzimanje nesređene građe bilo je odmah nakon osnivanja Državnog arhiva. Sva građa nastala radom administracije najviših organa zakonodavne i upravne vlasti Bosne i Hercegovine u periodu od 1878. do 1941.

³ Spomenica: 60 godina Arhiva Bosne i Hercegovine, Na stranama od 127-202 je popis korisnika koji su istraživali u Arhivu BiH i tema koje su obrađivali. Iz ovog popisa se vidi da su za pisanje raznih stručnih i znanstvenih radova, od članaka do doktorskih disertacija, najviše korišteni arhivski fondovi nastali djelatnošću najviših organa zakonodavne i upravne vlasti u Bosni i Hercegovini u periodu od 1878. do 1956.

⁴ Projekte za zgradu 1884. je uradio poznati hrvatski arhitekt Josip pl. Vancaš koji je cijeli radni vijek proveo u Bosni i Hercegovini.

⁵ Radosavljević, Edita: Instrukcije Zemaljske vlade za BiH iz 1909. god. za izlučivanje bezvrijednog materijala iz registratura, str. 31-37, Zemaljska vlada je uporno javljala u Beč zajedničkom ministarstvu da je pretrpana građom i da bi bilo neophodno da se sazida zgrada za potrebe nacionalnog arhiva. Austro-ugarska nije prihvatila ove zahtjeve nego je 1909. godine iz Beča poslala Liste - popise kategorija građe koju treba škartirati i na taj način bi se dobio prostor za novu koja pristiže. U pisarnicama Zemaljske vlade nije postupljeno po ovim preporukama pa je sva građa ostala.

godine, desetine hiljada nepopisanih, često rasutih, prljavih i oštećenih fascikli vrijednih spisa i onih koji su davno trebali biti škartirani postali su temeljni arhivski fondovi.

Drugi vid preuzimanja nesređene građe velikih upravnih fondova bio je restituirana arhivska građa koja je preuzeta od Austrije. Radi se o velikim i skoro najvrijednijim fondovima nastalim u Beču radom Zajedničkog ministarstva financija - Odjeljenje za Bosnu i Hercegovinu i Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu povjerljivi spisi (1878-1918.)

Nakon reorganizacije državne uprave 1956. u Arhiv Bosne i Hercegovine je preuzeta građa ukinutih državnih organa Narodne Republike Bosne i Hercegovine i njenih tijela: ministarstava, savjeta, uprava i direkcija kako bi bila spašena od propadanja i uništenje. U periodu nakon Drugog svjetskog rata vladala je velika nestašica papira pa je prijetila opasnost da ova vrijedna građa završi kao sirovina za novi papir ili kancelarijski materijal. Građa je preuzeta uz primopredajne zapisnike i popise ali u fondovima nije izvršen odabir bezvrijedne građe.

I konačno, godine 1978. u Arhiv Bosne i Hercegovine je preuzeta velika količina građe, bez predhodnog popisivanja i izlučivanja bezvrijednog registraturskog materijala, nakon preseljena administracije Izvršnog vijeća i Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u novu zgradu. U Arhiv je preuzeta građa nastala djelovanjem Izvršnog vijeća SR BiH i njegovih organa u periodu od 1956 do 1965. godine u količini od 1600 dužnih metara.⁶

SREĐIVANJE ARHIVSKIH FONDOVA U ARHIVU BOSNE I HERCEGOVINE

Odabiranje arhivske građe za trajno čuvanje i izlučivanje bezvrijedne registraturske građe za uništenje (škartiranje) je jedan od temeljnih poslova u arhivskoj praksi. On je usko povezan sa valorizacijom odnosno ocjenom vrijednosti arhivske građe.

Sređivanje arhivske građe je djelatnost kojom se njezinim sastavnim dijelovima određuje stalno mjesto u okviru cjeline i u odnosu na druge sastavne dijelove. Na taj način sređena građa dobija određenu strukturu te se u njenom rasporedu stvara, odnosno utvrđuje određen red (poredak)⁷

Kako se vidi, sređivanje arhivskih fondova podrazumijeva odabiranje arhivske građe za trajno čuvanje, izdvajanje bezvrijedne za uništenje te uspostavljanje konačnog poretka arhivskih jedinica kutija, fascikli i osnovnih evidencija (pomoćnih arhivskih knjiga) u jednom arhivskom fondu kako bi se moglo pristupiti njegovom inventarisanju, odnosno kako bi fond mogao biti arhivistički obrađen. Sređivanje arhivske građe u Arhivu Bosne i Hercegovine nije uvijek podrazumijevalo ove poslove, jer je u različitim periodima bilo različito. Načini na koji su ovi stručni arhivski poslovi obavljani zavisili su od kadrovske i tehničke osposobljenosti Arhiva. Razlikujemo dvije bitne faze u postupku sređivanja velikih upravnih fondova: prve decenije nakon osnivanja arhiva i period od sedamdesetih do devedesetih godina prošlog stoljeća.

---

⁶ Vodič Arhiva Bosne i Hercegovine, str. 21, Službenici su jednostavno otišli u novu zgradu a prostorije (depoe) sa građa su dodijeljene Arhivu.

⁷ Grupa autora, Priručnik iz arhivistike str. 107.

Sređivanja arhivske građe i rad na sređivanju u Arhivu Bosne i Hercegovine u prvim decenijama nakon njegovog osnivanja podrazumijevao je sljedeće radnje: prepakivanje spisa iz nezgrapnih fascikli u arhivske kutije te ispisivanje graničnih brojeva na kutijama za fond Zajedničkog ministarstva financija - Odjeljenje za BiH. Zbog velike količine arhivske građe za ovaj fond nije rađen inventar nego su odlično vođene osnovne evidencije (registri: materije i imenici) i danas jedino informativno pomagalo. Rekonstruisani su samo nedostajući registri za nekoliko godina.⁸ Arhivska građa nastala radom Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine je uredno razvrstana po serijama, spakovana i hronološki odložena na police gdje se i danas nalazi u istom stanju. Fondovi nastali radom organa uprave između dva rata su fizički razdvojeni i obilježeni.

Kako je u Arhiv stalno pristizala nova građa, a smještajnog prostora za nju uvijek je nedostajalo krajem 1960. godine formirana je Komisija za unutrašnje škartiranje. Zahvaljujući radu ove Komisije, samo u 1961. godini - *da navedemo jedan primjer- u jednom arhivskom fondu količina od 373 fascikla svedena je na 80 arhivskih kutija*⁹ U komisiji su bili poznati bosanskohercegovački historičari¹⁰ a njenim poslovima je rukovodio arhivist Kasim Isović¹¹.

U periodu 1962. do 1992. u Arhivu su na sređivanju fondova nastalih radom najviših organa zakonodavne i upravne vlasti Bosni i Hercegovini u periodu od 1878. do 1956. radili brojni arhivisti i arhivski tehničari. Bili su podijeljeni u dva sektora: Sektor za građu nastalu do 1945. i onu nastalu nakon 1945. tzv građu socijalističkog perioda.

Sređivanje fondova u ova dva sektora je bilo različito, jer se i sačuvana građa u njima bitno razlikovala.¹² Arhivski princip provenijencije prilikom sređivanja velikih upravnih fondova u oba ova sektora strogo je poštovan. *Princip provenijencije u širem smislu riječi znači da pri sređivanju vodimo računa o izvornim tijelima i o njihovu prvobitnom unutrašnjem redu. Princip ujedinjuje dva elementa: izvornu cjelinu i unutrašnji red*¹³ Međutim, količina i vrsta građe koja je izlučivana kao bezvrijedna zavisili su od njene starosti, sačuvanosti i od toga koji je stupanj u hijerarhiji upravne vlasti zauzimao njen stvaralac. Unutrašnje liste za škartiranje nisu pisane nego je arhivist odlučivao koji će predmet ostati za trajno čuvanje, a koji biti izdvojen kao nevažan.

⁸ Spomenica 60 godina Arhiva Bosne i Hercegovine i izvještaji o radu Državnog arhiva koje je Kasim Isović pisao a objavljeni su u Glasniku arhiva i Društva arhivskih radnika BiH u periodu od 1961. do 1970. godine.

Stručne poslove u prvoj deceniji djelovanja Državnog arhiva obavljali su penzionirani državni službenici, jer stručnih arhivskih radnika nije bilo.

⁹ 60 godina Arhiva Bosne i Hercegovine (1947-2007), str. 36 U izvještajima o sređivanju i radu ove Komisije nisu naišla na popise koju su vrstu građe izdvajali kao bezvrijednu. Ostali su samo popisi brojeva predmeta koji su škartirani.

¹⁰ H. Kapidžić, F. Hauptman, N. Šarac, N. Babić.

¹¹ Arhivist Kasim Isović je bio jedan od prvih stručnih radnika Državnog arhiva BiH i ostavio je dubok trag u arhivskoj struci. Zaslužan je da se ovaj Arhiv razvio u modernu ustanovu. U povodu obilježavanja 60 godina rada Arhiva oživljeno je sjećanje na ovog zaslužnog čovjeka i arhivskog znalca. Njegovi radovi koje je objavljivao u brojnim stručnim arhivskim i historijskim časopisima su sabrani i objavljeni kao zbornik. U Zborniku su i godišnji izvještaji o radu Državnog arhiva koje je objavljivao od 1961. do 70-tih godina. Izvještaji su detaljni pa su svojevrsna hronika rada ove ustanove.

¹² U Arhivu smo sektore zvali stari i novi odsjek.

¹³ Grupa autora, Priručnik iz arhivistike str. 107.

Ako je stvaralac građe zauzimaao viši stupanj u hijerarhiji uprave onda je njegova povjerljiva građa samo pakovana u arhivske kutije, obavljena je tehnička obrada kako bi fond bio pripremljen za arhivistički obradu - izradu inventara ili kartoteke. Na taj način je sređeno preko 600 fascikli. arhivske građa nastale radom Zemaljske vlade (1878-1918.). Prezidijalni spisi su složeni, napisane su unutrašnje popisane liste a iz njenog sastava u Arhivu nije izdvojen niti jedan papir.¹⁴ U građi iz serije opšti spisi (7576 fascikli) tokom sređivanja izdvajani su svi multiplikati, računi, periodični izvještaji, ako su sačuvani godišnji i sva ona građa za koju je arhivist smatrao da nije bitna za historiju. Odabrana arhivska građa je smješšana u kutije i obrađena u vidu sumarno-analitičkih inventara.¹⁵

Arhivski fondovi nastali radom najviših organa vlasti u periodu između dva svjetska rata od 1918. do 1945. godine su različito sređivani.¹⁶ Postupak sređivanja je zavisio od stepena sačuvanosti građe i od serije spisa. U serijama povjerljivih spisa izdvajani su samo multiplikati a sve ostalo je uredno odlagano u arhivske kutije kao odabrana arhivska građa, urađena je tehnička obrada¹⁷ i obrađeno u vidu tematsko-imenske kartoteke.

U serijama općih spisa izvršeno je detaljno odabiranje bezvrijedne registratorske građe koja je nakon što bi komisija za škartiranje¹⁸ pregledala izlučenu građu i dala odobrenje da se ista uništiti predavano preduzeću za preradu papira. Nikad niko nije pregledao građu koja je ostavljena kao trajna arhivska građa.

Odabiranje arhivske građe za trajno čuvanje, odnosno odvajanje (izlučivanje) bezvrijedne za škartiranje je bio naporan i monoton posao i odnio je silno radno vrijeme koje su najstručniji radnici Arhiva BiH mogli upotrijebiti za druge poslove. Arhivisti su iščitavali svaki pojedini predmet i na temelju njegovog sadržaja odvajali da li je za ostavljanje ili izlučivanja. Da li će neki predmet biti izlučen kao bezvrijedan ili ostavljen isključivo je zavisilo od arhiviste, jer nisu postojale unutrašnje liste za izlučivanje. Arhivisti su se pridržavali preporuka o sređivanju i odabiranju bezvrijedne građe koje su objavljene u priručnicima iz arhivistike i preporuka «starijih» kolega o tome koja vrsta građe se izdvaja kao bezvrijedna.¹⁹ Zaista je velika graška arhivske uprave što za ove poslove nisu bili angažirani honorarni radnici (penzioneri, studenti) koji su uz stručni nadzor arhiviste mogli pregledati svu građu i izvršiti odabiranje bezvrijedne za izlučivanje, odnosno arhivske za trajno čuvanje.

¹⁴ *Smatram da je takov odnos prema ovoj građi nepotreban, jer je na taj način sačuvano i ono što nije trebalo a sada nismo kadrovski u situaciji da se vraćamo i ponovo sređujemo fondove koji su već sređeni. To bi onda podrazumijevalo i novu tehničku obradu a Arhiv za to, za sada, nema kadrovskih mogućnosti.*

¹⁵ *Koliko je sređivanje fondova i odabiranje građe zavisilo od arhivista koji su to radili najbolje se vidi na temelju broja arhivskih kutija za pojedine godine, jer su razlike i preko 500 kutija.*

¹⁶ *Narodna vlada Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu (1918-1919), Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (1919-1922), Pokrajinska uprava (1922-1924), Veliki župan sarajevske oblasti (1924-1929), Kraljevska banska uprava Drinske banovine (1929-1941 i Velika župa Vrhbosna (1941-1945).*

¹⁷ *Izvršena je folijacija i ispisane popisne liste za svaku kutiju i na svaki ispisani list je stavljen pečat Arhiva BiH.*

¹⁸ *Komisija za škartiranje nije bila stalna. Po potrebi, nakon završenog sređivanja (izlučivanja bezvrijedne registratorske građe) imenovani su članovi komisije koji su pregledali izlučenu građu. Ovo pregledanje nije bilo detaljno i nije se desilo da su nekad nešto vratili ako je to arhivist predložio kao škart.*

¹⁹ *Kad sam 1972. godine, nakon završenog studija istorije došla u Arhiv primila sam prve upute o sređivanju arhivske građe. Šef Kasim Isović mi je, između ostalih usmenih uputa rekao i sljedeće: „U arhivskoj praksi važi pravilo da si sama sa dokumentima i sama odlučuješ da li će ostati ili biti odbačeni. Ali, ako se bar malo misliš i nemožeš odlučiti onda je bolje da spis ostane.“ Ja sam se tokom svog rada pridržavala ove upute, a sada smatram da je trebalo daleko više odbacivati građe jer je ostalo mnogo one koja je trebala biti škartirana.*

Sređivanje arhivskih fondova nastalih nakon 1945. tzv. fondova socijalističkog perioda je posao kojem se u Arhivu BiH pristupilo osamdesetih godina kad je Arhiv bio kadrovski povećan i kad su nekoliko mladih historičara nakon završenog Arhivskog kursa u Beogradu pri Arhivu Srbije počeli raditi u Arhivu BiH.

Ovi mladi ljudi dobili su radne zadatke da sređuju građu fondova nastalih radom Vlade NR BiH i njenih ministarstava, savjeta i direkcija. Svaki fond je imao na stotine fascikli građe koja je bila odložena po serijama: povjerljiva, strogo povjerljiva, personalna i opšta. Osnovne evidencije (arhivske knjige) su vođene za svaku seriju posebno.²⁰

Jedan arhivist i jedan arhivski tehničar su bili zaduženi za sređivanje i obradu određenog fonda čija je građa nastao radom Vlade NR BiH, ministarstva, savjeta ili direkcije. Arhivist je nakon što bi se uvidom u građu, osnovne evidencije i službene listove upoznao sa organizacionom strukturom stvaraoca fonda pristupao pregledanju same građe (fascikl po fascikl, odnosno, predmet po predmet).

Fondovi nastali nakon 1945. radom organa bosanskohercegovačke zakonodavne i upravne vlasti su veoma obimni, a spisi su nepovezani u predmete i opterećeni nebitnim činjenicama. Veoma malo je cjelovitih, pravih izvještaja koji bi istraživaču ovog značajnog perioda naše prošlosti mogli koristiti. Kvalitet papira i način pisanja (rukopis, stare mašine, loš papir i sl.²¹) su usporavali i otežavali ovaj monotoni posao na odabiranju bezvrijedne građe za škartiranje.

Arhivisti nisu imali urađene unutrašnje liste za izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala nego je svaki od njih na temelju samog sadržaja svakog pojedinog spisa odlučivao da li će ga ostaviti ili izlučiti. Najčešće su to bili predmeti od jednog ili dva lista koji nisu uvijek imali izdvojenu odrednicu: predmet pa je često trebalo iščitavati sam spis kako bi se stekao uvid u njegov sadržaj.

U bosanskohercegovačkoj arhivskoj praksi usmeno je arhivistima koji su radili na sređivanju građe nastale nakon 1945. godine preporučeno da obavezno treba da se zadrže kao arhivska građa svi izvještaji o radu organa čijim je djelovanjem nastala građa (stvaraoca), svi spisi koji se odnose na razvoj radničke klase i samoupravljanja, svi personalni spisi²² i oni koji mogu poslužiti kao izvori za proučavanje naše historije.

Arhivski fondovi nastali radom organa zakonodavne i upravne vlasti od 1945. do 1956. godine su sređeni, obrađeni i često su korišteni u naučne svrhe. Ako bi se stekli uvjeti za njihovu reviziju sigurno bi kriteriji za odabiranje bezvrijedne građe sa ove vremenske distance bili drugačiji.²³

²⁰ Mina, Kujović, *Dostupnost arhivske građe nastale djelovanjem najviših i viših organa zakonodavne i upravne vlasti u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1953. godine - U radu je naglašeno da su fondovi opterećeni nepotrebnom građom koja istraživačima otežava iznalaženje željenih podataka. Autorica je naglasila da bi trebalo ponovo izvršiti revalorizaciju arhivske građe ako bi se za to stekli kadrovski uvjeti.*

²¹ M. Kujović, *Transformacija vlasništva nakon 1945. godine u fondovima Arhiva Bosne i Hercegovine str. 85*

²² *U periodu kad su sređivani fondovi socijalističkog perioda u Arhiv Bosne i Hercegovine su pristizali zahtjevi građana za utvrđivanje radnog staža. jer su evidencije u službama penzionog osiguranja bile nekompletne. Danas su ovi fondovi opterećeni hiljadama fascikli iz serije personalni spisi koji bi mogli da se škartiraju jer su izgubili svoju upotrebnu važnost a za historiju nemaju vrijednost.*

²³ *Radilo se o izuzetno obimnim fondovima nastalim radom ministarstava i savjeta NR BiH. Karakter arhivske građe u ovim fondovima zasebna je tema. Očito je da je ova građa doživjela neprirodnu selekciju, vjerovatno iz razloga što neke činjenice nisu odgovarale političkim okolnostima i pojedincima u vremenu u kojem su nastajale. Šabotić, Izet: *Potreba revalorizacije historijskih izvora socijalističkog perioda, str. 279).**

VREMENSKI NORMATIVI

Prema usvojenim radnim normama arhivisti su bili obavezani da tokom radnog vremena „srede“ tri fascikle koje su u prosjeku sadržavale 500-600 brojeva.²⁴ Arhivisti nisu imali urađene unutrašnje liste za izlučivanje bezvrijednog registraturskog materijala nego je svaki od njih na temelju samog sadržaja svakog pojedinog spisa odlučivao da li će ga ostaviti ili izlučiti. Nekad su to bili predmeti od jednog ili dva lista koji nisu uvijek imali izdvojenu odrednicu predmet pa je često trebalo iščitavati sam spis kako bi se stekao uvid u njegov sadržaj. Prema usvojenim vremenskim normativima arhivisti su trebali da dnevno srede dva do tri fascikla građe. U radu koji se odnosi na ovu problematiku arhivska savjetnica i rukovalac tima za donošenje i primjenu vremenskih normativa je, između ostalog, napisala:

*„Prilikom donošenja vremenskih normativa, polazilo se od toga da radnici ne mogu svaki dan da rade istim intezitetom, te da sređivanje i obrada arhivske građe nije ista kod svakog fonda ili zbirke, da zavisi od strukture samog fonda, kao i od vremena nastanka (jezik, pismo, rukopis ili pisaća mašina). Upravo zato se kod svih radnih operacija utvrđivalo srednje vrijeme, tj. išlo se na prosjek utriška vremena pojedinih faza rada, a kod nekih se ošlo i na vremenski raspon“.*²⁵

ZAKLJUČAK

Fondovi najviših i viših organa zakonodavne i upravne vlasti u Bosni i Hercegovini, od austrougarskog perioda do današnjih dana, najobimniji su i najznačajniji izvor za proučavanje političke, privredne, kulturno-prosvjetne i zdravstveno-socijalne historije Bosne i Hercegovine. Zato su arhivski radnici u Arhivu BiH prvo pristupili sređivanju i obradi ovih fondova, kako bi bili dostupni istraživačima za korištenje.

Fondovi najviših i viših organa zakonodavne i upravne bosanskohercegovačke vlasti od 1878. do 1965. u Arhiv su preuzeti kompletni, arhivska građa sa bezvrijednim registraturskim materijalom.

Škartiranje građe u arhivima, pa i u Arhivu Bosne i Hercegovine je svakako jedan od najosjetljivijih i najodgovornijih faza rada na sređivanju arhivskog fonda. Škartiranje građe u Arhivu BiH obavljano je na temelju subjektivnog odlučivanja jednog ili više stručnih radnika, jer nisu postojale jedinstvene liste za škartiranje građe u arhivima za fondove određenog perioda ili određene grupacije.

Stručni radnici Arhiva BiH, prije svih, arhivisti su sredili i arhivistički obradili mnoge fondove i uradili brojne analitičke i sumarno-analitičke inventare, svojim

²⁴ Vremenski normativi za pojedine vrste poslova usvojeni su u na referendumu održanom u Arhivu Bosne i Hercegovine 6. VI 1980. godine nakon dugotrajnog usaglašavanja i važile su sve do izbijanja rata u aprilu 1992.

²⁵ Radosavljević, Edita: *Donošenje i primjena vremenskih normativa u Arhivu Bosne i Hercegovine*, str. 144). Na sastancima na kojima su raspravljani prijedlozi o vremenskim normativima za pojedine faze rada u arhivima često je dolazilo do žustrih rasprava između arhivista koji su radili na sređivanju i obradi građe nastale u socijalističkom periodu i onih koji su radili na građi nastaloj između dva svjetska rata. Administracija u organima vlasti i bosanskohercegovačke uprave je drastično različita u različitim vremenskim periodima. Arhivisti koji su radili na sređivanju fondova nastalih radom ministarstava i savjeta Vlade NR BiH bili su u nepovoljnijem položaju u odnosu na kolege koji su sređivali i obrađivali fondove nastale prije Drugog svjetskog rata. U tim fondovima spisi koji se odnose na određeni problem su objedinjeni u jedan predmet i adaktirani u omot na kojem je uredno ispisan sadržaj. U fondovima nastalim nakon Drugog svjetskog rata kancelarisko poslovanje je bilo neujednačeno pa je od toga zavisilo i za koji period će neki fond biti sreden. Arhivisti su stalno naglašavali da je u arhivskoj struci, naročito kad se radi o sređivanju građe, teško uvesti objektivne radne normative.

stručnim priložima iz arhivske teorije i prakse sudjelovali na saveznim i republičkim savjetovanjima te saradivali u svim stručnim arhivskim časopisima.

Stručni rad arhivista koji su radili u Arhivu BiH sigurno bi imao još više rezultata i bilo bi daleko više arhivistički obrađenih fondova i urađeno zbornika arhivske građe da su u Arhiv preuzeti fondovi iz kojih je predhodno odabran i izlučen bezvrijedni registraturski materijal, ili da su angažirani honorarni radnici koji bi uz stručnu pomoć arhivista obavili odabiranje bezvrijedne registraturske građe. Generacije najstručnijih arhivskih radnika su proveli godine mukotrpno radeći na sređivanju građe kako bi „stihijski“ preuzete velike upravne fondove popisali, odložili u arhivske kutije radi njene fizičke zaštite i pripremili je za obradu kako bi bila dostupna korisnicima. za potrebe naučnog istraživanja. i iznalaženje podataka po zahtjevu fizičkih i pravnih lica.

LITERATURA

- *Vodič Arhiva Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1987.*
- *Rodinis, Andrej: 60 godina Arhiva Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2007.*
- *Grupa autora, Priručnik iz arhivistike, Zagreb, 1977.*
- *Šabotić Izet: Potreba revalorizacije historijskih izvora socijalističkog perioda,*
- *U: Zborniku radova Instituta za istoriju Sarajevo: Revizija prošlosti na prostorima bivše Jugoslavije, Sarajevo, 2007.*
- *Kujović, Mina: Dostupnost arhivske građe nastale djelovanjem najviših i viših organa zakonodavne i upravne vlasti u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1953.godine, U: Zbornik radova - Prvi kongres arhivista Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2006.*
- *Radosavljević, Edita: Instrukcije Zemaljske vlade za BiH iz 1909. god. za izlučivanje bezvrijednog materijala iz registratura Glasnik arhiva i DARBiH, god. XXVI/1985, sarajevo 1985, 31-37.*

SUMMARY

ARRANGING ARCHIVAL FONDS OF THE HIGHEST AGENCIES OF LAW AND GOVERNMENT AUTHORITIES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA (1878-1956)

Materials, created by the activities of the highest agencies of law and government authorities in Bosnia and Herzegovina in the period from 1878 to 1956, were stored in facilities of the Archives of BiH as "raw" material - unprocessed and unsorted. From the mentioned material worthless registry documents were not weeded out and all those documents were exposed to damage of time, therefore the primary goal of archival employees was to preserve those documents, and so they spent years of hard work in order to manage, sort and prepare all material for scientific and researching use.

This article refers to one segment of expert work in the Archives of Bosnia and Herzegovina - the manner in which the vast fonds, accumulated by activities of highest agencies of law and government authorities in the period since the Archives was founded until 1992, were managed.